श्रीः

श्रीमते रामानुजाय नमः

श्रीमते निगमान्तमहादेशिकाय नमः

॥ श्री लक्ष्मीहयग्रीवसहस्रनाम स्तोत्रम् ॥

This document has been prepared by

Sunder Kidāmbi

with the blessings of

श्री रङ्गरामानुज महादेशिकन्

His Holiness śrīmad āṇḍavan śrīraṅgam

श्रीः

श्रीमते रामानुजाय नमः

श्रीमते निगमान्तमहादेशिकाय नमः

॥ श्री लक्ष्मीहयग्रीवसहस्रनाम स्तोत्रम् ॥

शुक्लाम्बरधरं विष्णुं शशिवर्णं चतुर्भुजम्।
प्रसन्नवदनं ध्यायेत् सर्वविघ्नोपशान्तये॥

यस्य द्विरदवक्त्राद्याः पारिषद्याः परश्शतम्।
विघ्नं निघ्नन्ति सततं विष्वक्सेनं तमाश्रये॥

श्रीकाश्यपेन

तात मे श्रीहयग्रीवनाम्नां साहस्रमुत्तमम्।
अध्येतुं जायते काङ्क्षा तत् प्रसीद मयि प्रभो॥ 1 ॥

इति पृष्टस्तदोवाच ब्रह्मा लोकपितामहः।
श्रेयसामपि च श्रेयः काश्यपेह विशांपते॥ 2 ॥

अमत्या विहितं पापं मूलतो हि विनश्यति।
रहस्यानां रहस्यं च पावनानां च पावनम्॥ 3 ॥

प्रायश्चित्ते कृते तस्य कर्ता न निरयी भवेत्।
कामतस्तु कृते पापे प्रायश्चित्तशतेन च॥ 4 ॥

तन्न नश्यति तत्कर्ता व्यवहारस्य जायते।
एवं दुरपनोदानां बुद्धिपूर्वमहाम्हसाम्॥ 5 ॥

आवर्जनकराणामप्यन्ते निष्कृतिरीरिता।
प्रणम्य मानसतया मन्त्ररत्नानुकीर्तनम्॥ 6 ॥

हंसनामसहस्रस्य पठनं शिरसाऽन्वहम्।
प्रणम्य भगवद्भक्तपादोदकनिषेवणम्॥ 7 ॥

तदेतत् त्रितयं सर्वपापसङ्घातनाशनम्।
इतीदं परमं गुह्यं हंसो हयशिरोहरिः॥ 8 ॥

वेदोपदेशसमये मां निबोध्योपदिष्टवान्।
अनेन मन्त्ररत्नेन महाश्वशिरसो हरेः॥ 9 ॥

सहस्रनामभिस्तुल्या निष्कृतिर्नेतराम्हसाम्।
अनन्यभगवद्भक्तपादोदकनिषेवणम्॥ 10 ॥

एतद्द्वयोपदेशाङ्गमादौ स्वीकार्यमिष्यते।
इत्युक्त्वाऽनन्तगरुडविष्वक्सेनपदोदकम्॥ 11 ॥

आदौ मां प्राशयन् अन्ते परिशुष्येकृताम्हसे।
आत्मनो नामसाहस्रं सर्षिच्छन्दोधिदैवतम्॥ 12 ॥

सन्यासमुद्रिकाभेदं मह्यं साङ्गमुपादिशत्।
यथावत् तदिदं वत्स दद्यां ते शृणु तत्त्वतः॥ 13 ॥

यत् प्राप्याऽऽत्यन्तिकावृत्तिनिवृत्त्या मोक्षमेष्यति।
हयास्यनामसाहस्रस्तोत्रराजस्य वैभवम्॥ 14 ॥

ऋषिः श्रीमान् हयग्रीवो विद्यामूर्तिः स्वयं हरिः।
देवता च स एवास्य छन्दोऽनुष्टुप् इति श्रुतम्॥ 15 ॥

हंसो हंसोऽहमित्येते बीजं शक्तिस्तु कीलकम्।
हंसीं हंसोऽहमित्येते प्राग्जप्या मनवस्त्रयः॥ 16 ॥

एकैकस्य दशावृत्तिरिति सङ्ख्या विधीयते।
प्रणवत्रयमस्त्रं स्यात् कवचं श्रीः श्रियो भवेत्॥ 17 ॥

श्रीविभूषण इत्येतत् हृदयं परिकीर्तितम्।
परोरजाः परंब्रह्मेत्यपि योनिरुदाहृता॥ 18॥

ध्यानं विद्यामूर्तिरिति विश्वात्मेति च गद्यते।
विश्वमङ्गळनाम्नोऽस्य विनियोगो यथारुचि॥ 19॥

भ्रूनेत्रश्रोत्रनासाहन्वोष्ठतालूदरक्रमात्।
षोडशस्वरविन्यासो दक्षिणारम्भमिष्यते॥ 20॥

जिह्वातलेऽपि तन्मूले स्वरावन्त्यौ च विन्यसेत्।
तदा तालुद्वयन्यासं सकामस्तु परित्यजेत्॥ 21॥

अयं हि विद्याकामानामाद्यस्त्वन्यफलैषिणाम्।
दोःपत्सक्थ्यङ्गुलीशीर्षे वर्गान् कचटतान् न्यसेत्॥ 22॥

पार्श्वयोस्तु पफौ पृष्ठोदरयोस्तु बभौ न्यसेत्।
मकारं हृदये न्यस्य जीवे वा पञ्चविंशके॥ 23॥

नाभिपायूदरे गुह्ये यरलवान् विनिक्षिपेत्।
शषौ कुण्डलयोश्शीर्षे हारे च कटिसूत्रके॥ 24॥

सहौ हृदब्जे हार्दे च लमापादशिखं न्यसेत्।
क्षञ्च शीर्षादिपादान्तं मातृकान्यास एष तु॥ 25॥

अस्य श्रीहयग्रीवसहस्रनामस्तोत्रमहामन्त्रस्य श्रीहयग्रीव ऋषिः।
अनुष्टुप् छन्दः। श्रीहयग्रीवः परमात्मा देवता। हंस इति बीजम्।
हंसोऽहमिति शक्तिः। हंसां हंसीमिति कीलकम्। ओं ओं ओमित्यस्त्रम्।
श्रीः श्रियः इति कवचम्। श्रीविभूषण इति हृदयम्।
परोरजाः परं ब्रह्मेति योनिः। विद्यामूर्तिर्विश्वात्मा इति ध्यानम्।
हंसामङ्गुष्ठाभ्यां नमः। हंसीं तर्जनीभ्यां नमः। हंसूं मध्यमाभ्यां नमः।

हंसों अनामिकाभ्यां नमः। हंसौं कनिष्ठिकाभ्यां नमः।
हंसः करतलकरपृष्ठाभ्यां नमः। एवं हृदयादिन्यासः॥

हंसां ज्ञानाय हृदयाय नमः।
हंसीं ऐश्वर्याय शिरसे स्वाहा, हंसूं शक्त्यै शिखायै वषट्,
हंसों बलाय कवचाय हुं, हंसौं तेजसे नेत्राभ्यां वौषट्।
हंसः वीर्यायास्त्राय फट् ओमिति दिग्बन्धः॥

अथ मातृकान्यासः

ओं अम् आम् भ्रुवोः। इम् ईम् नेत्रयोः। उम् ऊम् श्रोत्रयोः।
ऋम् ॠम् नासिकयोः। ऌम् ॡम् कपोलयोः। एम् ऐम् ओष्ठयोः।
ओम् औम् दन्तपङ्क्त्योः। अम् जिह्वातले। अः जिह्वामूले।
कवर्गं दक्षिणे बाहूमूले कूर्परे मणिबन्धे करतले हस्ताग्रे।
चवर्गं वामे बाहूमूले कूर्परे मणिबन्धे करतले हस्ताग्रे।
टवर्गं दक्षिणे पादमूले जानुनि पादपार्ष्णौ पादतले पादाग्रे।
तवर्गं वामे पादमूले जानुनि पादपार्ष्णौ पादतले पादाग्रे।
पफौ पार्श्वयोः। बभौ पृष्ठोदरयोः। मं हृदि।
यं रं लं वं नाभौ पायौ उदरे गुह्ये। शषौ हस्तयोः।
सहौ शीर्षे कट्याम्। लक्षौ हृदब्जे हार्दे इति मातृकान्यासः॥

ध्यानम्

विद्यामूर्तिम् अखण्डचन्द्रवलयश्वेतारविन्दस्थितम्
हृद्याभं स्फटिकाद्रिनिर्मलतनुं विद्योतमानं श्रिया।
वामाङ्कस्थितवल्लभां प्रति सदा व्याख्यान्तमाम्नायवा -
गर्थान् आदिमपूरुषं हयमुखं ध्यायामि हंसात्मकम्॥ **26**॥

विश्वात्मा विशदप्रभाप्रतिलसद्वाग्देवतामण्डलो
देवो दक्षिणपाणियुग्मविलसद्बोधाङ्कचक्रायुधः।

वामोदग्रकरे दरं तदितरेणाश्लिष्य दोष्णा रमां
हस्ताग्रे धृतपुस्तकः स दयतां हंसो हिरण्यच्छदः ॥ 27 ॥

सहस्रनामारम्भः

ओं श्रीं हंसो हमैमों क्लीं श्रीः श्रियः श्रीविभूषणम्।
परोरजाः परब्रह्म भूर्भुवस्सुवरादिमः ॥ 28 ॥

भास्वान् भागश्च भगवान् स्वस्ति स्वाहा नमः स्वधा।
श्रौषड् वौषडलं हुं फट् हुं ह्लीं क्रों ह्लौं यथा तथा ॥ 29 ॥

कर्कग्रीवः कलानाथः कामदः करुणाकरः।
कमलाध्युषितोत्सङ्गः क्षये कालीवशानुगः ॥ 30 ॥

निषच्चोपनिषच्चाथ नीचैरुच्चैःसमं सह।
शश्वद्युगपदह्नाय शनैरेको बहुध्रुवः ॥ 31 ॥

भूतभृद् भूरिदः साक्षी भूतादिः पुण्यकीर्तनः।
भूमा भूमिरथोन्नद्धपुरुहूतः पुरुष्टुतः ॥ 32 ॥

प्रपुल्लपुण्डरीकाक्षः परमेष्ठी प्रभावनः।
प्रभुर्भर्गः सतां बन्धुर्भयध्वंसी भवापनः ॥ 33 ॥

उद्यन्नुरुशयाहुंकृदुरुगाय उरुक्रमः।
उदारस्त्रियुग स्त्र्यात्मा निदानं निलयो हरिः ॥ 34 ॥

हिरण्यगर्भो हेमाङ्गो हिरण्यश्मश्रुरीशिता।
हिरण्यकेशो हिमहा हेमवासा हितैषणः ॥ 35 ॥

आदित्यमण्डलान्तस्थो मोदमानः समूहनः।
सर्वात्मा जगदाधारः सन्निधिः सारवान् स्वभूः ॥ 36 ॥

गोपतिर्गोहितो गोमी केशवः किन्नरेश्वरः।
मायी मायाविकृतिकृत् महेशानो महामहः॥ 37 ॥

म मा मि मी मु मू मृ मॄ मॢ मॣ मे मैं तथैव च।
मो मौं बिन्दुर्विसर्गश्च ह्रस्वो दीर्घः प्लुतस्वरः॥ 38 ॥

उदात्तश्चानुदात्तश्च स्वरितः प्रचयस्तथा।
कं खं गं घं ङं च चं छं जं झं ञं टं ठमेव च॥ 39 ॥

डं ढं णं तं थं च दं च धं नं पं फं बमेव च।
भं मं यं रं लं च वं च शं षं सं हं ळमेव च॥ 40 ॥

क्षं यमो व्यञ्जनो जिह्वामूलीयोऽर्धविसर्गवान्।
उपध्मानीय इति च संयुक्ताक्षरमेव च॥ 41 ॥

पदं क्रिया कारकश्च निपातो गतिरव्ययः।
सन्निधिर्योग्यताऽऽकाङ्क्षा परस्परसमन्वयः॥ 42 ॥

वाक्यं पद्यं संप्रदायो भावः शब्दार्थलालितः।
व्यञ्जना लक्षणा शक्तिः पाको रीतिरलङ्कृतिः॥ 43 ॥

शय्या प्रौढध्वनिस्तद्वत्काव्यं सर्गः क्रिया रुचिः।
नानारूपप्रबन्धश्च यशः पुण्यं महद्धनम्॥ 44 ॥

व्यवहारपरिज्ञानं शिवेतरपरिक्षयः।
सद्यः परमनिर्वाणं प्रियपथ्योपदेशकः॥ 45 ॥

संस्कारः प्रतिभा शिक्षा ग्रहणं धारणं श्रमः।
आसुता स्वादिमा चित्रं विस्ताररश्चित्रसंविधिः॥ 46 ॥

पुराणमितिहासश्च स्मृतिः सूत्रं च संहिता।
आचार आत्मनस्तुष्टिराचार्याज्ञाऽनतिक्रमः॥ 47॥

श्रीमान् श्रीगीश्श्रियःकान्तः श्रीनिधिः श्रीनिकेतनः।
श्रेयान् हयाननः श्रीदः श्रीमयः श्रितवत्सलः॥ 48॥

हंसश्शुचिषदादित्यो वसुश्चन्द्रोऽन्तरिक्षसत्।
होता च वेदिषद्योनिरतिथिर्द्रोणसद्धविः॥ 49॥

नृषन्मृत्युश्च वरसदमृतं चर्तसद् वृषः।
व्योमसद्विविधस्फोटशब्दार्थव्यङ्ग्यवैभवः॥ 50॥

अब्जा रसःस्वादुतमो गोजा गेयो मनोहरः।
ऋतजास्सकलं भद्रमद्रिजाःस्थैर्यमुत्तमम्॥ 51॥

ऋतं समज्ञा त्वनृतं बृहत्सूक्ष्मवशानुगः।
सत्यं ज्ञानमनन्तं यत् तत्सद्ब्रह्ममयोच्युतः॥ 52॥

अग्रेभवन्नगो नित्यः परमः पुरुषोत्तमः।
योगनिद्रापरः स्वामी निध्यानपरनिर्वृतः॥ 53॥

रसो रस्यो रसयिता रसवान् रसिकप्रियः।
आनन्दो नन्दयन् सर्वान् आनन्दी हयकन्धरः॥ 54॥

कालः काल्यश्च कालात्मा कालाभ्युत्थितजागरः।
कालसाचिव्यकृत् कान्ताकथितव्याधिकार्यकः॥ 55॥

दृङ्मुञ्चनोदञ्चनोद्यल्लयसर्गो लघुक्रियः।
विद्यासहायो वागीशो मातृकामण्डलीकृतः॥ 56॥

हिरण्यं हंसमिथुनमीशानश्शक्तिमान् जयी।
गृहमेधी गुणी श्रीभूनीलालीलैकलालसः॥ 57॥

अङ्केनोदूह्य वाग्देवीमाचार्यकमुपाश्रयः।
वेदवेदान्तशास्त्रार्थतत्त्वव्याख्यानतत्परः ॥ **58** ॥

ह्लौं ह्लूं हंहं हयो हंसूं हंसां हंसीं हसूं हसौम्।
हसूं हं हरिणो हारी हरिकेशो हरेडितः ॥ **59** ॥

सनातनो निबीजस्स्सन्नव्यक्तो हृदयेशयः।
अक्षरः क्षरजीवेशः क्षमी क्षयकरोऽच्युतः ॥ **60** ॥

कर्ता कारयिता कार्यं कारणं प्रकृतिः कृतिः।
क्षयक्षयमना मार्थो विष्णुर्जिष्णुर्जगन्मयः ॥ **61** ॥

सङ्कुचन् विकचन् स्थाणुर्निर्विकारो निरामयः।
शुद्धो बुद्धः प्रबुद्धश्च स्निग्धो मुग्धस्समुद्धतः ॥ **62** ॥

सङ्कल्पदो बहुभवन् सर्वात्मा सर्वनामभृत्।
सहस्रशीर्षः सर्वज्ञः सहस्राक्षः सहस्रपात् ॥ **63** ॥

व्यक्तो विराड्विराट् सम्राट् विष्वग्रूपवपुर्विधुः।
मायावी परमानन्दो मान्यो मायातिगो महान् ॥ **64** ॥

वटपत्रशयो बालो ललन् अम्नायसूचकः।
मुखन्यस्तकरग्रस्तपादाग्रपटलः प्रभुः ॥ **65** ॥

नैद्रीहासाश्वसंभूतज्ञाज्ञसात्विकतामसः।
महार्णवांबुपर्यङ्कः पद्मनाभः परात्परः ॥ **66** ॥

ब्रह्मभूर्ब्रह्मभयहृत् हरिरोमुपदेशकृत्।
मधुकैटभनिर्माता मत्तब्रह्ममदापहः ॥ **67** ॥

वेधोविलापवागाविर्दयासारोऽमृषार्थदः।
नारायणास्त्रनिर्माता मधुकैटभमर्दनः ॥ **68** ॥

वेदकर्ता वेदभर्ता वेदाहर्ता विदांवरः।
पुङ्खानुपुङ्खहेषाढ्यः पूर्णषाड्गुण्यविग्रहः ॥ 69 ॥

लालामृतकणव्याजवान्तनिर्दोषवर्णकः।
उल्लोलध्वानधीरोद्यदुच्चैर्हलहलध्वनिः ॥ 70 ॥

कर्णादारभ्य कल्कात्मा कविः क्षीरार्णवोपमः।
शङ्खी चक्री गदी खड्गी शार्ङ्गी निर्भयमुद्रकः ॥ 71 ॥

चिन्मुद्राचिह्नितो हस्ततलविन्यस्तपुस्तकः।
विद्यानाम्नीं श्रियं शिष्यां वेदयन् निजवैभवम् ॥ 72 ॥

अष्टार्णगम्योऽष्टभुजो व्यष्टिसृष्टिकरः पिता।
अष्टैश्वर्यप्रदो हृष्यदष्टमूर्तिपितृस्तुतः ॥ 73 ॥

आनीतवेदपुरुषो विधिवेदोपदेशकृत्।
वेदवेदाङ्गवेदान्तपुराणस्मृतिमूर्तिमान् ॥ 74 ॥

सर्वकर्मसमाराध्यः सर्ववेदमयो विभुः।
सर्वार्थतत्त्वव्याख्याता चतुष्षष्टिकलाधिपः ॥ 75 ॥

शुभयुक् सुमुखश्शुद्धः सुरूपस्सुगतिस्सुधीः।
सुवृतिस्संवृतिश्शूरः सुतपास्सुष्टुतिस्सुहृत् ॥ 76 ॥

सुन्दरस्सुभगस्सौम्यस्सुखदस्सुहृदांप्रियः।
सुचरित्रस्सुखतरश्शुद्धसत्त्वप्रदायकः ॥ 77 ॥

रजस्तमोहरो वीरो विश्वरक्षाधुरन्धरः।
नरनारायणाकृत्या गुरुशिष्यत्वमास्थितः ॥ 78 ॥

परावरात्मा प्रबलः पावनः पापनाशनः।
दयाघनः क्षमासारो वात्सल्यैकविभूषणः ॥ 79 ॥

आदिकूर्मो जगद्धर्ता महापोत्री महीधरः।
तद्विद् स्वामी हरिर्यक्षो हिरण्यरिपुरैच्छिकः॥ **80** ॥

प्रह्लादपालकस्सर्वभयहर्ता प्रियंवदः।
श्रीमुखालोकनस्रंसत्क्रौञ्चकः कुहकाञ्चनः॥ **81** ॥

छत्री कमण्डलुधरो वामनो वदतांवरः।
पिशुनात्माशनो दृष्टिलोपनो बलिमर्दनः॥ **82** ॥

उरुक्रमो बलिशिरोन्यस्ताङ्घ्रिर्बलिमर्दनः।
जामदग्न्यः परशुभृत् कृत्तक्षत्रकुलोत्तमः॥ **83** ॥

रामोऽभिरामश्शान्तात्मा हरकोदण्डखण्डनः।
शरणागतसन्त्राता सर्वायोध्यकमुक्तिदः॥ **84** ॥

सङ्कर्षणो मदोदग्रो बलवान् मुसलायुधः।
कृष्णाक्लेशहरः कृष्णो महाव्यसनशान्तिदः॥ **85** ॥

इङ्गालितोत्तरागर्भप्राणदः पार्थसारथिः।
गीताचार्यो धराभारहारी षट्पुरमर्दनः॥ **86** ॥

कल्की विष्णुयशस्सूनुः कलिकालुष्यनाशनः।
साधुदुष्कृत्परित्राणविनाशविहितोदयः॥ **87** ॥

वैकुण्ठे परमे तिष्ठन् सुकुमारयुवाकृतिः।
विश्वोदयस्थितिध्वंससङ्कल्पेन स्वयंप्रभुः॥ **88** ॥

मदनानां च मदनो मणिकोटीरमानितः।
मन्दारमालिकापीडो मणिकुण्डलमण्डितः॥ **89** ॥

सुस्निग्धनीलकुटिलकुन्तलः कोमलाकृतिः।
सुललाटः सुतिलकः सुभ्रूकः सुकपोलकः॥ **90** ॥

सिद्धस्सदा सदालोकसुधास्यन्दिरदच्छदः।
तारकाकोरकाकारविनिर्मितरदच्छदः ॥ **91** ॥

सुधावर्तिपरिस्फूर्तिशोभमानरदच्छदः।
विष्टब्धो विपुलग्रीवो निभृतोच्चैश्श्रवस्स्थितिः ॥ **92** ॥

समावृत्तावदातोरुमुक्ताप्रालम्बभूषणः।
रत्नाङ्गदी वज्रनिष्की नीलरत्नाङ्ककङ्कणः ॥ **93** ॥

हरिन्मणिगणाबद्धशृङ्खलाकङ्कणोर्मिकः।
सितोपवीतसंश्लिष्यत्पद्माक्षमणिमालिकः ॥ **94** ॥

श्रीचूर्णवद्द्वादशोर्ध्वपुण्ड्ररेखापरिष्कृतः।
पट्टतन्तुग्रथनवत्पवित्रसरशोभितः ॥ **95** ॥

पीनवक्षा महास्कन्धो विपुलोरुकटीतटः।
कौस्तुभी वनमाली च कान्त्या चन्द्रायुतोपमः ॥ **96** ॥

मन्दारमालिकामोदी मञ्जुवागमलच्छविः।
दिव्यगन्धो दिव्यरसो दिव्यतेजा दिवस्पतिः ॥ **97** ॥

वाचालो वाक्पतिर्वक्ता व्याख्याता वादिनां प्रियः।
भक्तहृन्मधुरो वादिजिह्वाभद्रासनस्थितिः ॥ **98** ॥

स्मृतिसन्निहितः स्निग्धः सिद्धिदः सिद्धसन्नुतः।
मूलकन्दो मुकुन्दो ग्लौस्स्वयम्भूश्शम्भुरैन्दवः ॥ **99** ॥

इष्टो मनुर्यमोऽकालकाल्यः कम्बुकलानिधिः।
कल्यः कामयिता भीमः कातर्यहरणः कृतिः ॥ **100** ॥

संप्रियः पक्कणस्तर्कचर्चानिर्धारणादयः।
व्यतिरेको विवेकश्च प्रवेकः प्रक्रमः क्रमः ॥ **101** ॥

प्रमाणं प्रतिभूः प्राज्ञः प्रज्ञा पथ्या च धारणः।
विधिर्विधाता व्यवधिरुद्भवः प्रभवस्थितिः॥ **102** ॥

विषयस्संशयः पूर्वः पक्षः कक्ष्योपपादकः।
राद्धान्तो विहितो न्यायः फलनिष्पत्तिरुद्भवः॥ **103** ॥

नानारूपाणि तन्त्राणि व्यवहार्यो व्यवस्थितिः।
सर्वसाधारणो देवः साध्वसाधुहिते रतः॥ **104** ॥

सन्धा सनातनो धर्मो धर्मैरर्च्यो महात्मभिः।
छन्दोमयस्त्रिधामात्मा स्वच्छन्दश्छान्दसेडितः॥ **105** ॥

यज्ञो यज्ञात्मको यष्टा यज्ञाङ्गोऽपघनो हविः।
समिदाज्यं पुरोडाशश्शाला स्थाली स्रुवस्स्रुचः॥ **106** ॥

प्राग्वंशो देवयजनः परिधिश्च परिस्तरः।
वेदिर्विहरणं त्रेता पशुः पाशश्च संस्कृतिः॥ **107** ॥

विधिर्मन्त्रोऽर्थवादश्च द्रव्यमङ्गं च दैवतम्।
स्तोत्रं शस्त्रं साम गीतिरुद्गीथः सर्वसाधनम्॥ **108** ॥

याज्या पुरोनुवाक्या च सामिधेनी समूहनम्।
प्रयोक्तारः प्रयोगश्च प्रपञ्चः प्राशुभाश्रमः॥ **109** ॥

श्रद्धा प्रध्वंसना तुष्टिः पुष्टिः पुण्यं प्रतिर्भवः।
सदः सदस्यसंपातः प्रश्नः प्रतिवचस्स्थितिः॥ **110** ॥

प्रायश्चित्तं परिष्कारो धृतिर्निर्वहणं फलम्।
नियोगो भावना भाव्यं हिरण्यं दक्षिणा नुतिः॥ **111** ॥

आशीरभ्युपपत्तिश्च तृप्तिस्स्वं शर्म केवलम्।
पुण्यक्षयः पुनःपातभयं शिक्षा शुगर्दनः॥ **112** ॥

कार्पण्यं यातना चिन्ता निर्वेदश्च विहस्तता।
देहभृत्कर्मसंपात किञ्चित्कर्मानुकूलकः॥ **113** ॥

अहेतुकदया प्रेम सांमुख्यं चाप्यनुग्रहः।
शुचिः श्रीमत्कुलजनो नेता सत्त्वाभिमानवान्॥ **114** ॥

अन्तरायहरः पित्रोरदुष्टाहारदायकः।
शुद्धाहारानुरूपाङ्ग परिणामविधायकः॥ **115** ॥

स्रावपातादिविपदां परिहर्ता परायणः।
शिरःपाण्यादिसन्धाता क्षेमकृत् प्राणदः प्रभुः॥ **116** ॥

अनिर्घृणश्चाविषमः शक्तित्रितयदायकः।
स्वेच्छाप्रसङ्गसंपत्तिव्याजहर्षविशेषवान्॥ **117** ॥

संवित्सन्धायकः सर्वजन्मक्लेशस्मृतिप्रदः।
विवेकशोकवैराग्य भवभीति विधायकः॥ **118** ॥

गर्भस्याप्यनुकूलादि नासान्ताध्यवसायदः।
शुभवैजननोपेतसदनेहो जनिप्रदः॥ **119** ॥

उत्तमायुःप्रदो ब्रह्मनिष्ठानुग्रहकारकः।
स्वदासजननिस्तीर्णतद्वंशजपरंपरः॥ **120** ॥

श्रीवैष्णवोत्पादकृतस्वस्तिकावनिमण्डलः।
आथर्वणोक्तैकशतमृत्युदूरक्रियापरः॥ **121** ॥

दयाद्यष्टगुणाधाता तत्तत्संस्कृतिसाधकः।
मेधाविधाता श्रद्धाकृत् सौस्थ्यदो जामिताहरः॥ **122** ॥

विघ्ननुद् विजयाधाता देशकालानुकूल्यकृत्।
विनेता सत्पथानेता दोषहृच्छुभदस्सखा॥ **123** ॥

ह्रीदो भीदो रुचिकरो विश्वो विश्वहिते रतः।
प्रमादहृत् प्राप्तकारी प्रद्युम्नो बलवत्तरः॥ **124** ॥

साङ्गवेदसमायोक्ता सर्वशास्त्रार्थवित्तिदः।
ब्रह्मचर्यान्तरायघ्नः प्रियकृत् हितकृत्परः॥ **125** ॥

चित्तशुद्धिप्रदश्छिन्नाक्षचापल्यः क्षमावहः।
इन्द्रियार्थरतिच्छेत्ता विद्यैकव्यसनावहः॥ **126** ॥

आत्मानुकूल्यरुचिकृत् अखिलार्तिविनाशकः।
तितीर्षुहृत्त्वरावेदी गुरुसद्भक्तितेजनः॥ **127** ॥

गुरुसम्बन्धघटको गुरुविश्वासवर्धनः।
गुरूपासनसन्धाता गुरुप्रेमप्रवर्धनः॥ **128** ॥

आचार्याभिमतैर्योक्ता पञ्चसंस्कृतिभावनः।
गुरूक्तवृत्तिनैश्चल्यसन्धाताऽवहितस्थितिः॥ **129** ॥

आपन्नाखिलरक्षार्थमाचार्यकमुपाश्रितः।
शास्त्रपाणिप्रदानेन भवमग्नान् समुद्धरन्॥ **130** ॥

पाञ्चकालिकधर्मेषु नैश्चल्यं प्रतिपादयन्।
स्वदासाराधनाद्यर्थशुद्धद्रव्यप्रदायकः॥ **131** ॥

न्यासविद्याविनिर्वोढा न्यस्तात्मभररक्षकः।
स्वकैङ्कर्यकरुचिदः स्वदास्यप्रेमवर्धनः॥ **132** ॥

आचार्यार्थाखिलद्रव्यसम्भृत्यर्पणरोचकः।
आचार्यस्य स्वसच्छिष्योज्जीवनैकरुचिप्रदः॥ **133** ॥

आगत्य योजयन् दासहितैककृतिजागरः।
ब्रह्मविद्यासमास्वादसुहितः कृतिसंस्कृतिः॥ **134** ॥

सत्कारे विषधीदाता तरुण्यां शवबुद्धिदः।
सभां प्रत्याययन् व्याळीं सर्वत्रसमबुद्धिदः ॥ **135** ॥

सम्भाविताशेषदोषहृत्पुनर्न्यासरोचकः।
महाविश्वाससन्धाता स्थैर्यदाता मदापहः ॥ **136** ॥

वादव्याख्यास्वसिद्धान्तरक्षाहेतुस्वमन्त्रदः।
स्वमन्त्रजपसंसिद्धिजङ्घालकवितोदयः ॥ **137** ॥

अदुष्टगुणवत्काव्यबन्धव्यामुग्धचेतनः।
व्यङ्ग्यप्रधानरसवद्गद्यपद्यादिनिर्मितिः ॥ **138** ॥

स्वभक्तस्तुतिसन्तुष्टो भूयोभक्तिप्रदायकः।
सात्त्विकत्यागसंपन्नसत्कर्मकृदतिप्रियः ॥ **139** ॥

निरन्तरानुस्मरणनिजदासैकदास्यकृत्।
निष्कामवत्सलो नैच्यभावनेषु विनिर्विशन् ॥ **140** ॥

सर्वभूतभवद्भावं सम्पश्यत्सु सदास्थितः।
करणत्रयसारूप्यकल्याणवति सादरः ॥ **141** ॥

कदाकदेतिकैङ्कर्यकामिनां शेषितां भजन्।
परव्यूहादिनिर्दोष शुभाश्रयपरिग्रहः ॥ **142** ॥

चन्द्रमण्डलमध्यस्थ श्वेताम्भोरुहविष्टरः।
ज्योत्स्नायमानाङ्गरुचिनिर्धूतान्तर्बहिस्तमाः ॥ **143** ॥

भाव्यो भावयिता भद्रं पारिजातवनालयः।
क्षीराब्धिमध्यमद्वीपपालकः प्रपितामहः ॥ **144** ॥

निरन्तरनमोवाकशुद्धयाजिहृदाश्रयः।
मुक्तिदश्वेतमृद्रूपश्वेतद्वीपविभावनः ॥ **145** ॥

गरुडाहारितश्वेतमृत्पूतयदुभूधरः।
भद्राश्ववर्षनिलयो भयहारी शुभाश्रयः॥ **146** ॥

भद्रश्रीवत्सहाराढ्यः पञ्चरात्रप्रवर्तकः।
भक्तात्मभावभवनो हार्दोऽङ्गुष्ठप्रमाणवान्॥ **147** ॥

स्वदाससत्कृताकृत्ये तन्मित्रारिषु योजयन्।
प्राणान् उत्क्रामयन् ऊरीकृतप्रारब्धलोपनः॥ **148** ॥

लघ्व्यैव शिक्षया पापमशेषमपि निर्णुदन्।
त्रिस्थूणक्षोभतो भूतसूक्ष्मैः सूक्ष्मवपुः सृजन्॥ **149** ॥

निरङ्कुशकृपापूरो नित्यकल्याणकारकः।
मूर्धन्यनाड्या स्वान् दासान् ब्रह्मरन्ध्रादुदञ्चयन्॥ **150** ॥

उपासनपरान् सर्वान् प्रारब्धमनुभावयन्।
सर्वप्रारब्धदेहान्तेऽप्यन्तिमस्मरणं दिशन्॥ **151** ॥

प्रपेदुषां भेजुषां च यमदृष्टिमभावयन्।
दिव्यदेहप्रदः सूर्यं द्वारयन् मोक्षमेयुषाम्॥ **152** ॥

आतिवाहिकसत्कारान् अध्वन्यापाद्य मानयन्।
सर्वान् ऋतुभुजः शश्वत् प्राभृतानि प्रदापयन्॥ **153** ॥

दुरन्तमायाकान्तारं द्रुतं योगेन लङ्घयन्।
स्फायत्सुदर्शविविधवीध्यन्तेनाध्वना नयन्॥ **154** ॥

सीमान्तसिन्धुविरजां योगेनोत्तारयन् वशी।
अमानवस्य देवस्य करं शिरसि धारयन्॥ **155** ॥

अनादिवासनां धून्वन् वैकुण्ठाप्त्या सलोकयन्।
अहेयमङ्गळोदारतनुदानात् सरूपयन्॥ **156** ॥

सूरिजुष्टं सुखैकान्तं परमं पदमापयन्।
अरं ण्यञ्चामृताम्भोधी दर्शयन् श्रमनाशनः ॥ **157** ॥

दिव्योद्यानसरोवापीसरिन्मणिनगान् नयन्।
ऐरम्मदामृतसरो गमयन् सूपबृंहणः ॥ **158** ॥

अश्वत्थं सोमसवनं प्रापयन् विष्टरश्रवाः।
दिव्याप्सरस्समानीतब्रह्मालङ्कारदायकः ॥ **159** ॥

दिव्यवासोञ्जनक्षौममाल्यैः स्वान् बहुमानयन्।
स्वीयामयोध्यां नगरीं सादरं संप्रवेशयन् ॥ **160** ॥

दासान् दिव्यरसालोकगन्धांसलशरीरयन्।
स्वदासान् सूरिवर्गेण सस्नेहं बहुमानयन् ॥ **161** ॥

सूरिसेवोदितानन्दनैच्यान् स्वान् अतिशाययन्।
वाचयन् स्वां नमोवीप्सां कुर्वन् प्रह्वान् कृताञ्जलीन् ॥ **162** ॥

प्राकारगोपुरारामप्रासादेभ्यः प्रणामयन्।
इन्द्रप्रजापतिद्वारपालसम्मानमापयन् ॥ **163** ॥

मालिकाञ्चन्महाराजवीधिमध्यं निवासयन्।
श्रीवैकुण्ठपुरन्ध्रीभिर्नानासत्कारकारकः ॥ **164** ॥

दिव्यं विमानं गमयन् ब्रह्मकान्त्याऽभिपूरयन्।
महानन्दात्मक श्रीमन्मणिमण्डपमापयन् ॥ **165** ॥

हृष्यत्कुमुदचण्डाद्यैर्विष्वक्सेनान्तिकं नयन्।
सेनेशचोदितास्थाननायको हेतिनायकः ॥ **166** ॥

प्रापयन् दिव्यमास्थानं वैनतेयं प्रणामयन्।
श्रीमत्सुन्दरसूरीन्द्र दिव्यपङ्क्तिं प्रणामयन् ॥ **167** ॥

भास्वरासनपर्यङ्कप्रापणेन कृतार्थयन्।
पर्यङ्कविद्यासंसिद्धसर्ववैभवसङ्गतः॥ 168 ॥

स्वात्मानमेव श्रीकान्तं सादरं भूरि दर्शयन्।
शेषतैकरतिं शेषं शय्यात्मानं प्रणामयन्॥ 169 ॥

अनन्ताक्षिद्विसाहस्रसादरालोकपात्रयन्।
अकुमारयुवाकारं श्रीकान्तं संप्रणामयन्॥ 170 ॥

अतटानन्दतो हेतोरञ्चयन् किलिकिञ्चितम्।
दासाऽऽनत्युत्थितिमुहुःकृतिदृष्टिप्रसन्नहृत्॥ 171 ॥

श्रियां प्रापस्वयं तातं जीवं पुत्रं प्रहर्षयन्।
मज्जयन् स्वमुखाम्भोधौ स्वककीर्तिरुचिं दिशन्॥ 172 ॥

दयार्द्रापाङ्गवलनाकृतह्लादैः कृतार्थयन्।
पर्यङ्कारोहणप्रह्वं समं लक्ष्म्योपपादयन्॥ 173 ॥

कस्त्वमित्यनुयुञ्जानो दासोऽस्मीत्युक्तिविस्मितः।
अपृथक्त्वप्रकारोऽस्मि वाचा स्वाश्रितवद्भवन्॥ 174 ॥

विदुषां तत्क्रतुनयात् हयास्यवपुषा भवन्।
वासुदेवात्मना भूयो भवन् वैकुण्ठनायकः॥ 175 ॥

यथातथैव स्वं रूपं जगन्मोहनमूर्तिमान्।
द्विमूर्ती बहुमूर्तीश्च स्वात्मनश्च प्रकाशयन्॥ 176 ॥

युगपत्सकलं साक्षात् स्वतः कर्तुं समर्थयन्।
कवीनामादिशन्नित्यं मुक्तानामादिमः कविः॥ 177 ॥

षडर्णमनुनिष्ठानां श्वेतद्वीपस्थितिं दिशन्।
द्वादशाक्षरनिष्ठानां लोकं सान्तानिकं दिशन्॥ 178 ॥

अष्टाक्षरैकनिष्ठानां कार्यं वैकुण्ठमर्पयन्।
शरणागतिनिष्ठानां साक्षाद्वैकुण्ठमर्पयन्॥ 179॥

स्वमन्त्रराजनिष्ठानां स्वस्मादतिशयं दिशन्।
श्रिया गाढोपगूढात्मा भूतधात्रीरुचिं दिशन्॥ 180॥

नीलाविभूतिव्यामुग्धो महाश्वेताश्वमस्तकः।
त्र्यक्षस्त्रिपुरसंहारी रुद्रस्स्कन्दो विनायकः॥ 181॥

अजो विरिञ्चो द्रुहिणो व्याप्तमूर्तिरमूर्तिकः।
असङ्गोऽनन्यधीसङ्गविहङ्गो वैरिभङ्गदः॥ 182॥

स्वामी स्वं स्वेन सन्तुष्यन् शक्रस्सर्वाधिकस्यदः।
स्वयं ज्योतिः स्वयं वैद्यः शूरश्शूरकुलोद्भवः॥ 183॥

वासवो वसुरण्योग्निर्वासुदेवस्सुहृद्वसुः।
भूतो भावी भवन् भव्यो विष्णुस्थानस्सनातनः॥ 184॥

नित्यानुभावो नेदीयान् दवीयान् दुर्विभावनः।
सनत्कुमारस्सन्धाता सुगन्धिस्सुखदर्शनः॥ 185॥

तीर्थं तितिक्षुस्तीर्थाङ्घ्रिस्तीर्थस्वादुशुभश्शुचिः।
तीर्थवद्दीधितिस्तिग्मतेजास्तीव्रमनामयः॥ 186॥

ईशाद्युपनिषद्वेद्यः पञ्चोपनिषदात्मकः।
ईडन्तःस्थोऽपि दूरस्थः कल्याणतमरूपवान्॥ 187॥

प्राणानां प्राणनः पूर्णज्ञानैरपि सुदुर्ग्रहः।
नाचिकेतोपासनार्च्यस्त्रिमात्रप्रणवोदितः॥ 188॥

भूतयोनिश्च सर्वज्ञोऽक्षरोऽक्षरपरात्परः।
अकारादिपदज्ञेयव्यूहतारार्थपूरुषः॥ 189॥

मनोमयामृतो नन्दमयो दहररूपधृत्।
न्यासविद्यावेद्यरूपः आदित्यान्तर्हिरण्मयः॥ 190 ॥

इदन्द्र आत्मोद्गीथादि प्रतीको पासनान्वयी।
मधुविद्योपासनीयो गायत्रीध्यानगोचरः॥ 191 ॥

दिव्यकौक्षेयसज्ज्योतिः शाण्डिल्योपास्तिवीक्षितः।
संवर्गविद्यावेद्यात्मा तत् षोडशकलं परम्॥ 192 ॥

उपकोसलविद्येक्ष्यः पञ्चाग्न्यात्मशरीरकः।
वैश्वानरः सद्भूमा च जगत्कर्माऽऽदिपूरुषः॥ 193 ॥

मूर्तामूर्तब्रह्म सर्वप्रेष्ठोऽन्यप्रियताकरः।
सर्वान्तरश्चापरोक्षश्चान्तर्याम्यमृतोऽनघः॥ 194 ॥

अहर्नामादित्यरूपश्चाहन्नामाक्षिसंश्रितः।
सतुर्यगायत्र्यर्थश्च यथोपास्त्याप्यसद्वपुः॥ 195 ॥

चन्द्रादिसायुज्यपूर्वमोक्षदन्यासगोचरः।
न्यासनाश्यानभ्युपेतप्रारब्धांशो महादयः॥ 196 ॥

अवताररहस्यादिज्ञानिप्रारब्धनाशनः।
स्वेन स्वार्थं परेणापि कृते न्यासे फलप्रदः॥ 197 ॥

असाहसोऽनपायश्रीः ससहायः श्रियैव सन्।
श्रीमान्नारायणो वासुदेवोऽव्याद् विष्णुरुत्तमः॥ 198 ॥

ओं इतीदं परमं गुह्यं सर्वपापप्रणाशनम्।
वागीशनामसाहस्रं वत्स तेऽभिहितं मया॥ 199 ॥

य इदं शृणुयाद्भक्त्या श्रावयेद्वा स्वयं पठेत्।
नासौ प्राप्नोति दुरितमिहामुत्र च किञ्चन॥ 200 ॥

तदिदं प्रजपन् स्वामी विद्याधीशो हयाननः।
क्षत्रियश्चेन्महारुद्रो विक्रमाक्रान्तसर्वभूः॥ **201** ॥

महोदारो महाकीर्तिर्महितो विजयी भवेत्।
ऊरुजश्चेदुरुयशोधनधान्यसमृद्धिमान्॥ **202** ॥

अशेषभोगसम्भूतो धनाधिपसमो भवेत्।
शृणुयादेव वृषलः स्वयं विप्रात् सुपूजितात्॥ **203** ॥

महिमानमवाप्नोति महितैश्वर्यभाजनम्।
श्रीमतो हयशीर्षस्य नाम्नां साहस्रमुत्तमम्॥ **204** ॥

शृण्वन् पठन्नपि नरः सर्वान् कामानवाप्नुयात्।
धर्मार्थकामसन्तानभाग्यारोग्योत्तमायुषाम्॥ **205** ॥

प्रापणे परमो हेतुः स्तवराजोऽयमद्भुतः।
हयग्रीवे परां भक्तिमुद्वहन् य इमं पठेत्॥ **206** ॥

त्रिसन्ध्यं नियतश्शुद्धः सोऽपवर्गाय कल्पते।
त्रिः पठन् नामसाहस्रं प्रत्यहं वागधीशितुः॥ **207** ॥

महतीं कीर्तिमाप्नोति निस्सीमां स्थेयसीं प्रियाम्।
वीर्यं बलं पतित्वञ्च मेधाश्रद्धाबलोन्नतीः॥ **208** ॥

सारस्वतसमृद्धिञ्च भव्यान् भोग्यान् नतान् सुतान्।
अभिरूपां वधूं साध्वीं सुहृदश्च हितैषिणः॥ **209** ॥

ब्रह्मविद्याप्रवचनैः कालक्षेपञ्च सन्ततम्।
हयग्रीवपदाम्भोजसलिलस्यानुकूलतः॥ **210** ॥

लभेत निर्मलं शान्तो हंसोपासनतत्परः।
श्रीमत्परमहंसस्य चित्तोल्लासनसन्निधौ॥ **211** ॥

इदं तु नाम्नां साहस्रमिष्टसाधनमुत्तमम्।
पापी पापाद्विमुक्तः स्यात् रोगी रोगाद्विमुच्यते॥ 212 ॥

बद्धो बन्धात् विमुच्येत भीतो भीतेर्विमुच्यते।
मुक्तो दरिद्रो दारिद्र्याद् भवेत् पूर्णमनोरथः॥ 213 ॥

आपन्न आपदा मुक्तो भवत्येव न संशयः।
हंसार्चनपरो नित्यं हंसार्चनपरायणः॥ 214 ॥

निर्धूतकल्मषो नित्यं ब्रह्मसायुज्यमाप्नुयात्।
ये भक्ताः परमे हंसे श्रिया मिथुनितां गते॥ 215 ॥

जन्मव्याधिजरानाशभयभाजो न ते जनाः।
आचार्यात् तदिदं स्तोत्रमधिगत्य पठेन्नरः॥ 216 ॥

तस्येदं कल्पते सिद्ध्यै नान्यथा वत्स काश्यप।
आचार्य लक्षणैर्युक्तमन्यं वाऽऽत्मविदुत्तमम्॥ 217 ॥

वृत्वाऽऽचार्यं सदा भक्त्या सिद्ध्यै तदिदमश्नुयात्।
स याति परमां विद्यां शकुनिब्रह्महर्षणीम्॥ 218 ॥

हयास्यनामसाहस्रस्तुतिरंहोविनाशिनी।
परमो हंस एवादौ प्रणवं ब्रह्मणेऽदिशत्॥ 219 ॥

उपादिशत् ततो वेदान् श्रीमान् हयशिरोहरिः।
तेनासौ स्तवराजो हि हंसाख्यहयगोचरः॥ 220 ॥

विद्यासाम्राज्यसम्पत्तिमोक्षैकफलसाधनम्।
सर्ववित् स्वात्मभावेन परमं पदमाप्नुयात्॥ 221 ॥

न तत्र संशयः कश्चिन्निपुणं परिपश्यति।
तथापि स्वात्मनि प्रेमसिन्धुसन्धुक्षणक्षमः॥ 222 ॥

इतीदं नामसाहस्रं सङ्गृहीतं तथोत्तरम्।
एवं सङ्गृह्य देवेन हयग्रीवेण पावनम्॥ **223**॥

स्तोत्ररत्नमिदं दत्तं मह्यं तत् कथितं तव।
हंसनामसहस्रस्य वैभवं परमाद्भुतम्॥ **224**॥

वक्तुं यथावत् कः शक्तो वर्षकोटिशतैरपि।
हयास्यः परमो हंसो हरिर्नारायणोऽव्ययः॥ **225**॥

कारणं शरणं मृत्युरमृतं चाखिलात्मनाम्।
सत्यं सत्यं पुनस्सत्यं ध्येयो नारायणो हरिः॥ **226**॥

न मानमधिकं वेदान्न दैवं केशवात्परम्।
तत्त्वं विज्ञातुकामानां प्रमाणैः सर्वतोमुखैः॥ **227**॥

तत्त्वं स परमो हंसः एक एव जनार्दनः।
इदं रहस्यं परमं महापातकनाशनम्॥ **228**॥

न चाशुश्रूषवे वाच्यं नाभक्ताय कदाचन।
नाप्यन्यदेवतायापि न वाच्यं नास्तिकाय च॥ **229**॥

अधीत्यैतद् गुरुमुखादन्वहं यः पठेन्नरः।
तद्वंश्या अपि सर्वे स्युः सम्पत्सारस्वतोन्नताः॥ **230**॥

इति हयवदनाननारविन्दात् मधुलहरीव निरर्गळा गळन्ती।
जगति दशशती तदीयनाम्नां जयति जडानपि गीर्षु योजयन्ती॥ **231**॥

॥ इति श्री लक्ष्मीहयग्रीवसहस्रनाम स्तोत्रं समाप्तम्॥